

331.548

Бібліотека 193
Передового
Досвіду

НАРОДНА
ОСВІТА

О. О. Любар, Л. К. Бикова

ШКОЛА
І ВИБІР
ПРОФЕСІЇ

Криворізький
Державний педагогічний університет

БІБЛІОТЕКА

ВИДАВНИЦТВО
«РАДЯНСЬКА ШКОЛА»
КИЇВ — 1977

640867-798049

4111 код

Схвалено Управлінням шкіл Міністерства освіти УРСР

Автори узагальнюють передовий досвід спільної роботи шкіл, позашкільних закладів, сім'ї, трудових колективів і громадськості Кривого Рога з професійної орієнтації учнів і підготовки їх до праці в народному господарстві.

Розглядаються питання наступності трудового виховання в школі і на виробництві, роль наставників у формуванні професійних інтересів молоді, подаються висновки про шляхи підвищення ефективності проф-орієнтаційної роботи.

Книжка адресована вчителям, керівникам середніх шкіл і позашкільних закладів, наставникам, батькам. Вступ і розділи I (1), II (1, 3), III, V, VI написав О. О. Любар, розділи I (2, 3), II (2), IV — Л. К. Бикова.

Рукопис рецензували: *Б. О. Федоришин*, кандидат психологічних наук, зав. лабораторією НДІ психології УРСР; *Т. В. Хілько*, інспектор Міністерства освіти УРСР.

Л $\frac{60700-309}{M210(04)-77}$ інформ. лист

© Видавництво «Радянська школа», 1977.

331.548

Л93

*Бібліотека
Передового
Досвіду*

НАРОДНА
ОСВІТА

О. О. ЛЮБАР
Л. К. БИКОВА

ШКОЛА І ВИБІР
ПРОФЕСІЇ

ВСТУП

Серед актуальних соціально-економічних проблем, які розв'язує наше суспільство, важливе місце належить трудовому вихованню молоді, підготовці її до громадської та виробничої діяльності. Цим питанням було приділено багато уваги на XXV з'їзді КПРС. У звітній доповіді ЦК КПРС XXV з'їздові партії Генеральний секретар ЦК КПРС товариш Л. І. Брежнев підкреслив: «Комуністичне виховання передбачає постійне вдосконалення системи народної освіти і професійної підготовки. Це особливо важливо тепер, в умовах науково-технічної революції. Вона надає іншого, ніж раніше, характеру праці, а значить, і підготовці людини до праці»¹.

Сьогодні загальноосвітня школа є основним джерелом, звідки робітничий клас та колгоспне селянство поповнюють свої лави. Проте трудовлаштуванню випускників і їх професійному навчанню передують тривала допрофесійна підготовка учнів, яка є важливою складовою частиною навчально-виховного процесу в школі.

Допрофесійна підготовка учнівської молоді передбачає, поряд з політехнічною освітою, формування комуністичного ставлення до праці та підготовку до свідомого самостійного вибору професії, тобто певну професійну орієнтацію.

Завдання і зміст профорієнтаційної роботи з учнями змінюються залежно від розвитку матеріально-технічної бази виробництва, виробничих відносин, виникнення нових та оновлення старих професій, ускладнення змісту праці та поліпшення її умов, потреб промислового оточення в кадрах масових професій.

¹ Матеріали XXV з'їзду КПРС. К., Політвидав України, 1976, с. 86.

Тому забезпечити повноцінну допрофесійну підготовку учнів до продуктивної праці у народному господарстві вже не можуть тільки педагоги, навіть якщо це люди з великим педагогічним хистом. Щоб забезпечити достатньо високий рівень трудового виховання і професійної орієнтації молоді, необхідні спільні зусилля школи, позашкільних закладів, державних та громадських організацій і установ, виробничих колективів, сім'ї.

Спрямованість профорієнтаційної роботи з учнями загальноосвітніх шкіл обумовлена в першу чергу потребами свого міста, району, області в кадрах. Для Кривого Рога характерна потреба в багатьох масових робітничих професіях, що пов'язане з перспективами соціально-економічного розвитку цього міста.

У десятій п'ятирічці обсяг виробництва в Криворізькому басейні буде збільшений порівняно з 1975 р. на 24,8%, значно зросте продуктивність праці, будуть впроваджені нові, складніші машини, устаткування, засоби автоматизації та механізації, застосована найпередовіша технологія виробництва. Все це вимагає підвищення рівня кваліфікації робітників, більш високого рівня організації праці.

Нині на підприємствах відчутне старіння робітничих кадрів, особливо в гірничодобувній промисловості. Ще високою залишається плінність робочої сили, що позначається на економічних показниках виробництва. Так, лише у 1975 році на підприємствах міста понад 22 тис. робітників (20%) з різних причин поміняли місце роботи.

Для забезпечення нових підприємств робітниками і покриття плінності кадрів треба підготувати значну кількість кваліфікованих працівників. Не так давно такі проблеми розв'язували в основному приїжджими з сільської місцевості. Але з 1970 р. трудові ресурси з їх числа майже не поповнюються, через що тепер потреби в кадрах кваліфікованих робітників задовольнятимуться випускниками загальноосвітніх шкіл і профтехучилищ Кривого Рога. Попередні підрахунки показують, що в десятій п'ятирічці серед усіх прийнятих на роботу буде 45% учнівської молоді. Щороку понад 60% випускників середніх шкіл поповнятимуть лави робітничого класу, причому значна частина їх попередньо набуде кваліфі-

кації в професійно-технічних училищах. Близько 19% продовжать навчання в середніх спеціальних навчальних закладах і понад 20% — в інститутах. Такий розподіл випускників шкіл задовольнить потреби в кадрах багатогалузеве господарство міста.

Виховання в учнів готовності до праці в умовах Криворіжжя має свої особливості, які впливають із характеру промислового оточення. У місті переважають галузі важкої промисловості, де працює більша частина населення міста. Так, тільки в провідних галузях (чорна металургія, машинобудування, хімічна промисловість, промисловість будівельних матеріалів та інші) зайнято понад 60% загальної кількості робітників і службовців міста, а в легкій і харчовій — тільки 3%. У важкій промисловості створено умови, що дають можливість використовувати в ній як чоловічу, так і жіночу працю.

Робітниками провідних професій гірничодобувного і металургійного виробництва приймаються юнаки, яким виповнилося 20 років, а до цього віку вони працюють в допоміжних цехах за іншим фахом.

Та хоч би які були місцеві особливості, профорієнтаційна робота в цілому підлягає загальним закономірностям підготовки молоді до праці в соціалістичному суспільстві. Враховуючи соціально-економічні, психолого-педагогічні, медико-фізіологічні аспекти професійної орієнтації, передові педагогічні колективи, громадськість намагаються застосовувати такі форми та методи цієї роботи, які б забезпечили всебічний розвиток особистості, найповніше розкриття здібностей, психологічну підготовку до фізичної і розумової праці.

Правильне розв'язання питань вибору професії залежить від реалізації двох основних принципів профорієнтаційної роботи — забезпечення потреб виробничого оточення в кадрах і врахування психофізіологічних даних учнів, їх інтересів та нахилів.

Ці два принципи так взаємопов'язані, що ігнорування одного з них приводить до небажаних наслідків, зокрема до випадкового вибору майбутньої професії. Випадкове рішення може не відповідати професійній здатності молодого робітника, що негативно позначиться на його виробничих показниках, на ставленні до службових обов'язків або примусить міняти професію.

Досвід роботи школи, промислових підприємств і громадськості Кривого Рога показує, що правильна постановка та здійснення профорієнтації сприяють вихованню готовності учнів до праці в народному господарстві, професійному самовизначенню. Там, де застосовується комплексний підхід до проблем підготовки учнів до праці, досягають добрих результатів у вихованні робітничої зміни. Прикладом такої роботи є спільна діяльність трудових колективів заводу «Криворіжсталь» імені В. І. Леніна, громадськості і педагогів підшефних шкіл. На заводі рік у рік зростає кількість молодих робітників з числа випускників загальноосвітніх шкіл, більшість із них закріплюється за виробництвом, внаслідок чого значно зменшилася плинність кадрів (плинність кадрів молодих робітників на кінець дев'ятої п'ятирічки зменшилась на 40 % порівняно з 1971 роком). Досвід роботи металургів і школи набув широкого поширення на Криворіжжі і стає надбанням багатьох колективів і громадськості міста, зусиллями яких вирішується широке коло завдань професійної орієнтації учнівської молоді, зокрема:

1. Інформування учнів про різноманітні галузі народного господарства СРСР, ознайомлення з найпоширенішими професіями.

2. Пропаганда провідних масових професій даного економічного оточення.

3. Виховання і розвиток стійких інтересів учнів до певних видів трудової діяльності людей, морально-психологічна підготовка учнів до праці.

4. Науково-обґрунтована консультація учнів з питань вибору професій.

5. Допомога в працевлаштуванні і закріпленні випускників на робочому місці.

Виконання цих завдань потребує злагодженої роботи всіх ланок системи професійної орієнтації.

У цій книжці автори узагальнюють практичну діяльність школи, позашкільних закладів, сім'ї, виробництва і громадських організацій по підготовці учнівської молоді до продуктивної праці в народному господарстві і їх працевлаштуванню. В основу покладено аналіз досвіду роботи педагогічних колективів і громадськості Кривого Рога.

НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС І ПРОФОРІЄНТАЦІЯ УЧНІВ

1. Комплексний підхід при плануванні і координуванні профорієнтаційної роботи

Внаслідок науково-технічної революції виникли нові професії, оновився зміст діяльності працівників існуючих професій. Серед цієї різноманітності професій учні часто губляться і не можуть правильно зорієнтуватися у виборі однієї з них. Допомогти їм обрати собі певний вид діяльності може тільки цілеспрямована, систематична робота з профорієнтації. Цю роботу здійснює насамперед загальноосвітня школа, на яку покладено завдання готувати учнівську молодь до трудової діяльності.

У сучасній школі склалася система профорієнтаційної роботи. Професійну орієнтацію здійснюють у процесі навчання та в позаурочний час педагогічні колективи, піонерська та комсомольські організації, шкільний лікар і бібліотекар, наставники з виробництва, батьки.

Поліпшити їх діяльність допомагають теоретичні і практичні дослідження цих питань. Останнім часом вийшло чимало серйозних досліджень з питань вивчення проблем вибору професій учнівською молоддю. Значну наукову і практичну цінність мають праці Ю. П. Аверичева, С. Я. Батишева, Е. О. Климова, І. М. Назімова, Д. О. Сметаніна, А. Е. Голомштока, Б. О. Федоришина та інших. У цих працях розглядаються соціально-економічні та психолого-педагогічні питання професійної орієнтації учнів, аналізуються завдання, зміст, форми та методи роботи з метою підготовки їх до праці в народному господарстві.

Вивчення стану профорієнтаційної роботи в школах Криворіжжя показує, що її ефективність залежить від розуміння педагогічними колективами завдань профорієнтації. Є ще не поодинокі факти, коли окремі вчи-

телі поверхово підходять до цієї роботи, не розуміючи складності завдань у підготовці учнів до свідомого вибору професії.

Враховуючи це, у Кривому Розі проведено значну роботу в справі координації дій школи у розв'язанні питань профорієнтації.

Насамперед міський відділ народної освіти створив тимчасові комісії, до складу яких увійшли досвідчені педагоги, представники громадських організацій, наставники. Комісії глибоко проаналізували стан сучасних наукових досліджень проблем професійної орієнтації і передовий досвід шкіл, громадськості щодо підготовки учнів до трудової діяльності. Велику допомогу в цій справі подали співробітники Науково-дослідного інституту психології УРСР та Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР. Результати цієї роботи сприяли впровадженню найновіших досягнень науки в педагогічну практику, дали можливість відібрати раціональний зміст, конкретні завдання і методику профорієнтаційної роботи. У місті регулярно проводяться наради керівників, секретарів партійних організацій шкіл, підприємств, позашкільних закладів з питань дальшого поліпшення трудового навчання та виховання, профорієнтації учнів, підготовки їх до практичного життя. На одній з них у січні 1976 р. було обговорено й затверджено розгорнуті рекомендації щодо вдосконалення профорієнтаційної роботи, які розробив міський відділ народної освіти. Ними, зокрема, передбачено:

1. У кожній школі створити діючі профорієнтаційні комісії, визначити їх склад, зміст роботи відповідно до «Положення», покласти на них обов'язки координуючого центра для здійснення профорієнтаційної роботи через усі ланки навчально-виховного процесу.

2. Враховуючи, що багатьох учителів не ознайомлено з психофізіологічними вимогами до основних професій, яких потребують гірничо та металургійна промисловості Кривбасу, провести в педагогічних колективах протягом другого півріччя семінарські заняття за 12-годинною програмою.

3. Глибоко вивчити можливості програм шкільного курсу основ наук, факультативних занять і класів з поглибленим вивченням окремих предметів для повної реалізації принципу політехнізму і професійної орієнта-

ції в процесі викладання шкільних дисциплін; внести в календарні плани вчителів розділ «Профорієнтаційна робота на уроці», під час поурочного планування систематично розробляти форми та методи здійснення професійної орієнтації в школі.

4. Систематично вести психолого-педагогічні характеристики учнів, починаючи з 1-го класу, на основі щоденних спостережень за ними, вивчення мікроклімату сім'ї, періодичного анкетування тощо; цілеспрямовано використовувати ці матеріали в розвитку професійних інтересів дитини. Впровадити в практику роботи кожної школи науково обгрунтовану систему підготовки особистості до свідомого вибору професії, яка здійснюється відповідно до вікових особливостей школярів і складається з трьох основних елементів: професійної освіти і інформації; професійної консультації; професійного відбору та адаптації.

5. Для розвитку й поглиблення професійних інтересів школярів максимально розширити мережу гуртків, особливо технічного циклу, в школах та позашкільних закладах, залучивши до них учнів старших класів.

6. Поліпшити методику проведення екскурсій для широкого професійного виховання школярів, нагромаджувати й використовувати матеріал екскурсій в навчально-виховному процесі.

7. Удосконалювати форми та методи роботи з батьками з питань профорієнтації школярів, виділяючи два напрями роботи з ними:

а) широка пропаганда робітничих професій, яких потребує промисловість Кривбасу;

б) активне залучення батьків до систематичної профінформації учнів.

8. Спланувати профорієнтаційну роботу в школі з урахуванням повного використання навчально-матеріальної бази професійно-технічних училищ, технікумів, інститутів, позашкільних закладів і установ, промислових підприємств міста, залучати до цієї роботи викладачів навчальних закладів, інженерно-технічний персонал, передових виробничників.

Глибоке розуміння конкретних завдань профорієнтації, визначення обсягу систематизованих знань, умінь та навичок, що їх повинні засвоїти учні в процесі проф-

орієнтаційної роботи, дасть можливість здійснювати наукове керівництво і контроль за її проведенням.

Враховуючи основні завдання професійної орієнтації, рекомендації вчених, педагогічні колективи міста в своїй практичній діяльності виходять з того, що проф-орієнтаційна робота:

1) має будуватися на основі наукового обліку поточних і перспективних потреб народного господарства в кадрах працівників, на основі аналізу професійної структури народного господарства та тенденції в її зміні;

2) неможлива без ґрунтовного вивчення здібностей, нахилів, інтересів і стану здоров'я школярів;

3) має бути органічно пов'язана з усім навчально-виховним процесом, спиратися на загальноосвітню та трудову підготовку школярів, щоб забезпечити широкий політехнічний світогляд і полегшити свідомий вибір професій;

4) потребує встановлення тісного зв'язку школи з виробництвом, з державними і громадськими організаціями під час здійснення профорієнтаційних заходів.

З додержанням цих вимог робота в справі підготовки учнів до трудової діяльності і вибору професії включається в перспективний і річний план роботи школи, в календарні і поурочні плани вчителів, в плани виховної роботи класних керівників, в плани роботи піонерської та комсомольської організацій школи.

Для координування дій працівників школи, виробництва, сім'ї в школах створюються профорієнтаційні комісії. Очолюють їх директори шкіл. До складу комісій входять класні керівники, учителі-предметники, представники підприємства-шефа, позашкільних закладів, громадських організацій. У СШ № 111, наприклад, членами комісії є представники методичного об'єднання класних керівників, учителі, бібліотекар, шкільний лікар, секретар комсомольської організації школи, член комітету комсомолу підприємства, який здійснює наставництво, представник навчально-виробничого комбінату Центрального гірничозбагачувального комбінату, завідувач дитячим сектором Палацу культури, передовики виробництва.

План профорієнтаційної роботи комісії передбачає такі розділи:

- I. Загальношкільні профорієнтаційні заходи.
 - II. Профорієнтаційна робота в процесі вивчення основ наук.
 - III. Робота класного керівника, спрямована на підготовку учнів до свідомого професійного самовизначення.
 - IV. Професійна орієнтація учнів у діяльності шкільної комсомольської та піонерської організацій.
 - V. Профорієнтаційна робота шкільного лікаря.
 - VI. Робота гуртків, клубів, об'єднань учнів, спрямована на виховання професійних інтересів.
 - VII. Діяльність кабінету профорієнтації.
 - VIII. Профорієнтаційна робота шкільної бібліотеки.
 - IX. Участь сім'ї в професійній орієнтації учнів.
 - X. Методична допомога наставникам з виробництва в проведенні виховної роботи з учнями.
 - XI. Працевлаштування учнів та їх закріплення на виробництві.
- Для прикладу наводимо план роботи профорієнтаційної комісії СШ № 45.

I. Загальношкільні профорієнтаційні заходи

1. Дирекції школи у другому півріччі організувати постійно-діючий семінар учителів, на якому розглядати завдання, зміст, форми, методи профорієнтаційної роботи з учнями.
2. Дирекції школи разом з комісією по працевлаштуванню молоді ознайомити вчителів з потребами підприємств району та міста в кадрах масових професій і можливостями працевлаштування випускників школи.
3. На засіданні педагогічної ради і виробничих нарадах заслухати і обговорити повідомлення вчителів про розгляд на уроках питань профорієнтаційного змісту. Внести до календарних і поурочних планів окремі питання, пов'язані з вибором професії учнями, ширше знайомити учнів з професіями в процесі вивчення навчального матеріалу.
4. Класним керівникам з'ясувати можливості використання різноманітних форм позакласної роботи для розвитку нахилів і здібностей учнів, що цікавляться певним предметом.
5. Організаторові позакласної роботи разом з класними керівниками, учителями праці, наставниками з виробництва сформувати групи учнів, які вибрали споріднені професії гірника, будівельника, водія, вихователя дитячого садка.
6. Дирекції школи створити в кабінеті профорієнтації карту обліку працевлаштування та професійного навчання випускників.
7. Завести на кожного учня індивідуальні картки-характеристики.

8. Класним керівникам щороку, а в випускних класах двічі на рік проводити анкетування учнів для виявлення професійних інтересів старшокласників.

9. Дирекції школи, комсомольському і піонерському активу поліпшити якість загальношкільних заходів з профорієнтації, проводити їх з урахуванням вікових і індивідуальних особливостей учнів, забезпечивши послідовність і наступність у роботі з різними віковими групами школярів.

10. Забезпечити тісний зв'язок з виробничими колективами у розв'язанні питань профорієнтаційної роботи. Надавати методичну допомогу наставникам з питань організації роботи з учнівською молоддю.

11. Батьківському комітетові і педагогічному колективові використати всі форми пропаганди педагогічних знань серед батьків і населення для висвітлення важливості підготовки молоді до трудової діяльності та вибору професії, озброювати їх знаннями і методикою проведення цієї роботи серед учнівської молоді.

II. Профорієнтаційна робота в процесі вивчення основ наук

1. Кожному вчителю під час поурочного планування передбачити орієнтовний перелік професій, з якими учні ознайомляться на уроках, під час проведення лабораторно-практичних занять, екскурсій.

2. Педагоги школи повинні забезпечити учням практичні вміння та навички, передбачені програмами основ наук.

3. Кожному вчителю вивчати індивідуальні особливості учнів. Про свої спостереження та висновки повідомляти класного керівника. Розвивати інтерес учнів до різних видів суспільної праці і професій.

4. Учителям, комсомольській та піонерській організаціям виховувати в учнів свідоме ставлення до навчання, самостійність у набуванні знань.

5. Провести засідання методоб'єднань учителів школи, на яких розглянути питання:

а) обговорення календарних планів з профорієнтаційної роботи на уроках,

б) трудове навчання і профорієнтація,

в) морально-психологічна підготовка старшокласників до свідомого вибору професії,

г) методика виявлення індивідуальних здібностей учнів під час проведення профорієнтаційної роботи.

6. Обговорити на педагогічних читаннях теми: «Формування професійних інтересів — справа кожного учителя», «Шляхи виховання готовності учнів до праці» (відповідальні — керівники методоб'єднань).

7. Під час вивчення учнями виробничих процесів учителі-предметники повинні залучати спеціалістів народного господарства і передовиків виробництва, з їх допомогою всебічно інформувати учнів про професії виробництва, пов'язані з програмним матеріалом відповідних дисциплін.

8. Заслухати на засіданні звіти вчителів математики і хімії про методичку ознайомлення учнів з професіями на матеріалі цих дисциплін (відповідальні — керівники методоб'єднань).

III. Робота класного керівника, спрямована на підготовку учнів до свідомого професійного самовизначення

1. Передбачити в планах роботи класоводів і класних керівників IV—X класів такі заходи для учнів:

Бесіди

I клас. «Повага до людей праці» (розповіді батьків про свою працю), «Бережне ставлення до природи», «Хліб — усьому голова».

II клас. «Праця людей у різні пори року» (про професію тракториста, водія, комбайнера, агронома, овочівника), «Будь уважним на вулиці» (зустріч з автоінспектором), «Робота бібліотекаря» (екскурсія в бібліотеку).

III клас. «Ознайомлення із будівельними професіями», «Як друкується книжка».

IV клас. «Професія моїх батьків», «Професія кухара, кондитера».

V клас. «Твій життєвий шлях, з чого він починається?», «Робочі професії нашого рудника», «Як хліб на столі з'явився», «Роль знань у виборі професії».

VI клас. «Які навчальні предмети особливо треба знати людям, що працюють на транспорті», «Не місце красить людину, а людина місце», «Льотчиком стати нелегко».

VII клас. «Будівельник — найпочесніша професія на землі», «Робітники сфери побутового обслуговування».

VIII клас. «Як готуватися до майбутньої професії», «В яких професіях відчувають гостру потребу наш район, місто (зустріч з уповноваженим щодо використання трудових ресурсів)».

IX—X класи. «Шляхи до праці на виробництві (індивідуальні і групові)», «Вони стоять на сторожі Батьківщини» (зустріч з випускниками, які служать у лавах Радянської Армії).

Збори піонерських загонів

IV—V класи. «Чим я можу допомогти дома?»

VI клас. «Скільки коштує хвилинка?»

VII клас. «Захист професій».

Комсомольські збори

VIII клас. Збори-диспут «Що значить бути щасливим?»

IX клас. «Що ти робиш, щоб бути потрібним суспільству?»

X клас. «Твоє майбутнє, від чого воно залежить?», «Справа твого завтра», «Хіба твій шлях у життя тільки з інституту починається?»

Експерсії

I клас. До шкільного кабінету доведення, на будівництво житлового будинку, на пошту, до шкільних навчальних майстерень, по місту.

II клас. На шахту, до ательє пошиття одягу, до дитячої бібліотеки, магазину.

III клас. До найближчого радгоспу, на будівництво (ознайомлення з професіями монтажника, зварника, сантехніка), до шкільної слюсарної майстерні, до оранжереї.

IV клас. До автоспоживача, їдальні, швейної фабрики, птахоферми, хлібозаводу.

V клас. До тепличного господарства, на новобудову з наступним написанням твору на тему: «Що я взяв про професію будівельника?»

VI клас. До автобазу, до міської АТС, електроцехів підприємств.

VII клас. До машинолічильного бюро, геологічного музею, до міського ПТУ.

VIII клас. Відвідування в дні відкритих дверей технікумів, міських ПТУ, шахти ім. В. І. Леніна.

IX—X класи. Професіографічні екскурсії.

Зустрічі

I—VII класи. Зустрічі з кращими робітниками-шефами шахт ім. В. І. Леніна і ім. Серго Орджонікідзе, будівельниками, металургами, автомобілістами, машинобудівельниками, працівниками ателье, пошти, магазинів, лікарень, випускниками школи, з батьками учнів, представниками різних професій.

VIII—X класи. Професіографічні зустрічі.

Диспути

VIII клас. «Що означає бути громадянином?», «Про покликання в житті».

IX клас. «Комунізм і праця», «Про твої шляхи, сучаснику».

X клас. «Хто хоче, той доб'ється», «Як знайти своє місце в житті?»; «По кому звир'єш своє життя?»

Твори

IV клас. «Професії наших батьків».

V клас. «Що я знаю про професію бурильника».

VI клас. «Хочу бути водієм, монтером, лікарем» та ін.

VII клас. «Мені подобається професія льотчика, металурга, моряка, муляра».

VIII клас. «Мої мрії про професію».

2. Проводити індивідуальні бесіди з учнями, особливо із старшокласниками про вибір професії разом з батьками, керівниками гуртків.

3. Вивчати інтереси і нахили учнів, застосовуючи методи бесід, анкет, письмових робіт, тощо.

4. Результати вивченого фіксувати в зошитах педагогічних спостережень та в характеристиках учнів. Регулярно проводити батьківські збори, на яких обговорювати завдання і участь батьків у підготовці дітей до вибору професій.

5. Залучати всіх учнів до участі в різноманітних формах позакласної роботи — гуртках, клубах, об'єднаннях.

IV. Професійна орієнтація учнів у діяльності шкільної комсомольської та піонерської організації

1. Провести загальношкільні комсомольські збори «Молодь — майбутнє нашого міста».

2. Визначити професійні інтереси учнів VIII—X класів (анкетуванням).

3. Допомогти провести в класних комсомольських організаціях збори за такою тематикою: «Якщо ти комсомолец», «Я і ти в праці», «Я захищаю свій вибір професії», «Твоє майбутнє, від чого воно залежить?», «Твій шлях у життя», «Справа твого завтра», «З чого починається твоя трудова біографія?», збори піонерських загонів: «У кожного піонера — умілі руки», «Всяку працю у нас поважають», «Навчання і праця разом ідуть», «Чим я можу допомогти дома», «Скільки коштує хвилинка?», «Захист професії».

4. Провести збори дружини: «На світі багато хороших професій», «Землю прикрашає сонце, а людину праця».

5. Подавати допомогу учням у виборі певного виду діяльності відповідно до нахилів і інтересів.

6. Залучати до профорієнтаційної роботи з учнями всіх учителів, що працюють у класі, наставників із виробництва, представників громадськості.

7. Організувати прес-конференцію для учнів VIII—X класів з представниками професій рудника ім. В. І. Леніна.

8. Провести традиційний вечір зустрічі з випускниками школи, змагання-конкурс «Хто більше знає про професії міста».

9. Провести в піонерських загонах операцію «Орден мого батька».

10. Налагодити тісний зв'язок з відповідними колективами трудящих підприємств-шефів, укласти договір на соціалістичне змагання з виробничими колективами.

11. Випускати стінну газету «Ким бути?»

12. Організувати радіопередачі з метою ознайомлення учнів з різними професіями, переглянути діафільми, кінофільми. Створити цикл передач «Професії гірничого краю».

13. Стежити за листуванням учнів з випускниками школи, передовиками виробництва, кращими робітниками.

14. Оформити альбом-естафету «Професії наших батьків у зоні комсомольських і піонерських дій».

15. Зібрати матеріали для кабінету профорієнтації про бригади комуністичної праці, передовиків виробництва.

16. Розробити систему заходів для залучення учнів до суспільно корисної і продуктивної праці (у школі, на виробництві, за місцем проживання, під час літнього відпочинку).

V. Профорієнтаційна робота шкільної бібліотеки

1. Підібрати літературу з профорієнтації відповідно до рекомендованого списку.

2. Регулярно аналізувати абонементні картки, вивчати інтереси учнів до певних видів літератури. На основі цих даних здійснювати диференційоване обслуговування та індивідуальну роботу з учнями.

3. Регулярно проводити бесіди, диспути, тематичні читання і конференції, присвячені завданням комуністичного виховання.

4. Подавати допомогу класним керівникам, комсомольському і піонерському активу в доборі літератури професійної спрямованості.

5. Обладнати постійну виставку-вітрину «Що читати про професії Криворіжжя».

6. Створити картотеку «Ким бути?»

VI. Профорієнтаційна робота шкільного лікаря

1. Глибоко вивчати функціональні можливості організму учнів, сприяти зміцненню їх здоров'я, підготовці до трудової діяльності.

2. Виходячи з індивідуальних фізичних і психічних особливостей школярів, давати їм поради і консультації щодо вибору професії.

3. Допомогати класним керівникам і батькам в питаннях вибору професії відповідно до психофізіологічних даних учнів.

VII. Робота гуртків, клубів, об'єднань учнів спрямована на виховання професійних інтересів

1. Переглянути програму позакласної гурткової роботи, передбачивши ознайомлення учнів з різноманітними галузями народного господарства, науки і культури та специфікою роботи спеціалістів цих галузей.

2. Членів технічних гуртків і об'єднань ширше залучати до вивчення економіки виробництва, автоматизації і механізації виробничих процесів, діяльності новаторів, раціоналізаторів і винахідників.

3. Дирекції школи провести семінар керівників гуртків на тему: «Роль гуртків у розвитку нахилів і здібностей учнів, у вихованні стійких професійних інтересів».

4. Керівникам гуртків забезпечити тісний зв'язок навчально-виховних завдань у гуртковій роботі з програмним матеріалом на уроках.

5. Комісії в складі завуча і керівників технічних гуртків визначити зміст та методи роботи з членами гуртка «Юний гірник» по вихованню стійких професійних інтересів.

VIII. Участь сім'ї у профорієнтаційній роботі

1. Батьківському комітетові, класним керівникам, використовуючи різноманітні методи педагогічних досліджень, з'ясувати ставлення батьків до професій, що їх вибирають учні.

2. На класних батьківських зборах обговорити питання:

а) вивчення нахилів дітей молодшого шкільного віку (I—II кл.);

б) формування трудових навичок дитини в сім'ї (II кл.);

в) роль авторитету і прикладу батьків у трудовому вихованні дітей (III кл.);

г) розвиток нахилів і здібностей дітей молодшого шкільного віку (IV кл.);

- д) поєднання зусиль сім'ї і школи у трудовому вихованні дітей (V кл.);
- е) зміст, форми і методи роботи з метою розвитку інтересів і нахилів дітей (VI кл.);
- е) роль сімейних трудових традицій у вихованні учнів (VII кл.);
- ж) вивчення нахилів і здібностей учнів старшого шкільного віку (VIII кл.);
- з) роль сім'ї в підготовці до вибору професії (IX кл.);
- и) професія і покликання (X кл.).

3. Провести загальношкільну конференцію батьків з питань організації та здійснення підготовки до вибору професії, на обговорення якої поставити питання:

- а) психолого-педагогічні основи підготовки учнів до вибору професій;
- б) медико-фізіологічні критерії професійного відбору;
- в) правильний вибір професії та його значення для суспільства і особистості.

4. У плані роботи університету педагогічних знань для батьків передбачити такі теми:

- а) економічно-соціологічні аспекти проблеми профорієнтації і тенденції в розвитку промисловості Кривбасу;
- б) індивідуальні особливості дитини і підготовка її до вибору професії;
- в) трудове виховання в сім'ї;
- г) здійснення політехнічного навчання молоді в школі та його роль у опануванні професії.

5. При шкільному кабінеті профорієнтації організувати роботу консультпункту для батьків, маючи на увазі методичну допомогу їм у трудовому вихованні дітей в сім'ї.

6. Залучати батьків до участі в різноманітних формах пропаганди професій, трудового виховання і працевлаштування учнів.

7. Вивчити практику трудового виховання дітей у сім'ї, зробити її надбанням усіх батьків.

8. Батьківському комітетові вивчити, узагальнити і проводити в життя пропозиції батьків у справі поліпшення підготовки учнів до трудової діяльності.

9. Підготувати і провести читацьку конференцію для батьків з переглядом книжок про масові професії.

IX. Робота з наставниками із виробництва

1. Організувати постійно діючий семінар наставників учнівської молоді для озброєння їх потрібними знаннями основ педагогіки і психології, усвідомлення завдань наставницької діяльності, опанування методики виховної роботи з учнями.

2. Регулярно проводити спільні семінари-планерки вожатих-виробничників і класних керівників, на яких накреслювати спільні завдання, форми та методи трудового виховання.

3. Практикувати спільні засідання виробничих органів громадських організацій школи і виробництва для координування та проведення роботи з профорієнтації на масові професії Криворізького басейну.

Криворізький

Державний педагогічний університет

БІБЛІОТЕКА

640867

4. Разом з радою наставників підприємства-шефа вивчити досвід роботи кращих наставників учнівської молоді і зробити його надбанням усіх наставників.

5. Інформувати підприємства про професійні наміри старшокласників та бажання працювати на виробництві. Залучати наставників до працевлаштування випускників школи.

6. Разом з наставниками активізувати пропаганду педагогічних знань серед населення, використовуючи такі основні форми та методи: індивідуальна робота з батьками (бесіди, консультації, батьківські збори); тематичні конференції; батьківські лекторії; «дні відкритих дверей» для батьків; університети батьків; школи для матерів, батьків; семінари, вечори запитань і відповідей тощо.

Наведений тут план профорієнтаційної роботи не є ідеальним, але виконання запланованих в ньому заходів забезпечить передумови для успішного здійснення основних завдань трудового виховання школярів.

Як ми вже зазначили, профорієнтаційну роботу, крім школи, ведуть позашкільні заклади, громадські організації, комісії сприяння сім'ї і школі на промислових підприємствах, будовах та в установах, ради громадськості в мікрорайонах, до неї залучається дедалі більше громадян найрізноманітніших професій. Ефективність діяльності названих органів і окремих наставників залежить від розуміння завдань професійної орієнтації, додержання єдиних вимог під час організації та проведення цієї роботи, від координації їх зусиль. Ці функції повинна виконувати і школа. Треба сказати, що більшість педагогічних колективів сумлінно допомагає громадськості підвищувати свій рівень психолого-педагогічних знань, опановувати методику комуністичного виховання молоді.

Спільна діяльність спеціаліста виховного процесу — педагога і висококваліфікованого спеціаліста сучасного виробництва — практика, який своєю працею створює матеріальні цінності, гарантує успіх профорієнтаційної роботи. Якщо перший готує учнів до життя переважно в моральному і психологічному плані, то другий своїм безпосереднім прикладом, знанням виробництва, залучаючи молодь до практичних справ, розширює кругозір, інтереси, формує практичні уміння та навички, необхідні для праці.

У масштабах району і міста спрямовують профорієнтаційну роботу та координують її міжвідомчі ради з професійної орієнтації учнівської молоді, що діють при відповідних відділах народної освіти. Керуються вони

примірним положенням про міжвідомчі ради з професійної орієнтації учнівської молоді.

Більшість міжвідомчих рад в Криворіжжі уміло організовує пропаганду передового досвіду спільної роботи школи, сім'ї і громадськості, організовує і контролює їх діяльність, спрямовану на підготовку учнів до свідомого вибору професії.

Глибоко продумане планування профорієнтаційної роботи, її координування і повне виконання запланованого дає можливість здійснювати не окремі епізодичні заходи, а науково-обґрунтовану систему підготовки учня до свідомого професійного самовизначення.

2. Урок — важлива форма виховання в учнів інтересу до масових робітничих професій

Радянська дидактика визнає урок основною формою організації пізнавальної діяльності учнів. Кожний урок, проведений на високому ідейному і науковому рівні, дає учням певну суму знань, збуджує розумову активність, творчу діяльність, спонукає шукати нових знань.

На уроці розв'язуються основні завдання комуністичного виховання, спрямовані зокрема на підготовку молоді до продуктивної праці.

Аналіз досвіду роботи вчителів Криворіжжя показує, що більшість із них вміло і наполегливо використовує уроки з метою професійної інформації учнів. В цьому плані особливого значення набуває послідовне здійснення одного з найважливіших принципів навчання — зв'язку теорії з практикою. Цей принцип здійснюється різними шляхами, але основний із них полягає у розширенні політехнічних знань учнів, що забезпечується відповідним спрямуванням всіх навчальних предметів, трудового і виробничого навчання та суспільно корисної діяльності учнів. Поглиблення політехнічного змісту навчання сприяє ознайомленню учнів з основними принципами сучасного виробництва, особливостями суспільних і виробничих відносин, активізує оволодіння вміннями та навичками, користуючись найпоширенішими знаряддями праці, орієнтує на вивчення реальних умов виробництва і трудової діяльності людей. Політехнічна освіта допомагає орієнтуватися в сучасній техніці та технології виробництва, є основою для виховання в учнів готовності

до продуктивної праці, до свідомого вибору професії і успішного оволодіння нею.

Підготовка дітей до трудової діяльності починається ще в початкових класах. Новий зміст освіти в I—III класах сприяє підвищенню рівня загального розвитку дітей, інтенсифікації формування наукового світогляду і суспільно корисної діяльності. Провідну роль у вихованні в учнів любові та поваги до праці, ознайомленні з трудовою діяльністю дорослих відіграють пізнавальні інтереси.

Профорієнтаційна робота в початковій школі відрізняється від профорієнтації в середніх і старших класах тим, що вона не ставить своїм завданням визначення майбутньої трудової діяльності учня. М. В. Богданович твердить, що в молодших класах не ставиться мета «...підказати учневі його призначення, в якій галузі народного господарства він знайде найкраще втілення своїх прагнень і принесе найвагомішу користь суспільству, яка з професій більше відповідає його фізіологічним і психологічним властивостям. Це завдання пізнішого етапу профорієнтаційної роботи»¹.

Виходячи з цього, учителі початкових класів привчають дітей любити і поважати працю, усвідомлювати значення її в житті суспільства, роль знань в опануванні складної техніки та технології сучасного виробництва. Розповіді вчителя про працю дорослих, бесіди з представниками професій під час екскурсій, батьками переконують учнів, що треба серйозно ставитись до навчання, яке забезпечить успіх у майбутній трудовій діяльності. Правильно поставлений навчальний процес у молодших класах сприяє формуванню таких рис, як самостійність, працьовитість, наполегливість, колективізм.

Поеднуючи індивідуальну, групову і фронтальну роботу з учнями на уроці, під час екскурсій та інших видів занять, учитель вивчає їхні інтереси і уподобання, ставлення до навчання і праці, до товаришів і колективу в цілому, що дає багатий матеріал для планування виховної роботи.

З перших днів перебування в школі дитина ознайом-

¹ «Початкова школа», 1973, № 7.

люється з трудовою діяльністю людей, що є основою пізнання навколишнього світу.

Уже під час роботи з букварем діти вивчають теми: «У полі», «Сталевар», «Цукровий завод», «На фермі», «Хто ким буде?» та інші, з яких дізнаються про професії шахтаря, сталевара, будівельника, тракториста, комбайнера, доярки, чабана, заводського майстра, рибалки, кравця, швачки, поета, танкіста тощо.

З читанки для I класу учні дізнаються про професії машиніста, муляра, космонавта, стюардеси, актриси, авіаконструктора, електрозварника, лікаря, про трудову діяльність своїх батьків, про сезонні роботи колгоспників тощо.

На уроках в II, III класах з української і російської мов, математики, природознавства поглиблюються знання учнів про працю дорослих, вони набувають потрібних знань та вмінь для формування відповідних навичок, практичних дій.

На уроках трудового навчання діти працюють з найпростішими інструментами, ознайомлюються з властивостями матеріалів (папір, картон, тканина, пластилін, дерево, дрiт, пап'є-маше тощо). Особливу увагу вчителі приділяють розвитку умінь користуватися технічним малюнком, робити прості розрахунки, розвитку їх творчих здібностей.

Результати вивчення індивідуальних особливостей, інтересів учнів молодшого шкільного віку вчителі узагальнюють і використовують на наступних ступенях навчання.

Серед багатотисячної армії вчителів Криворіжжя є багато справжніх майстрів профорієнтаційної роботи. На матеріалі своїх навчальних предметів вони розкривають особливості цілої низки професій, показують їх важливість у народному господарстві країни. Про те, як можна вдало поєднати освітню мету уроку з завданнями професійної орієнтації, свідчить урок суспільствознавства у СШ № 52.

Тема: «Характер праці при соціалізмі».

Напередодні вчитель дає окремим учням завдання побувати у шефів на шахті «Жовтнева», взяти інтерв'ю у гірників. І ось клас уважно слухає своїх посланців, повідомлення яких відіграють подвійну роль — сприяють

кращому засвоєнню навчального матеріалу і пропагують гірничі професії.

«Над головою 800-метровий шар вікових пластів руд, мінералів ґрунту. Страшно навіть подумати, яка величезна сила тисне зверху! Але гірники не звикли думати про це. Все тут зроблено міцно, доботно. У забоях діловито гурчать перфоратори, глухо кашляють вибухи, біжать ланцюгами електровозні поїзди із залізною рудою. Який рівень механізації праці? Працю на шахті майже повністю механізовано: навантаження руди механізовано на 98,3%, транспортування на 100%, видобування на 100%. Що свідчить про творчий характер праці гірника? Комсомольсько-молодіжна бригада Героя Соціалістичної Праці Валентина Қолпакова на його буровій установці побила всі світові рекорди. Майже 50% робітників навчається на курсах підвищення кваліфікації».

У багатьох школах міста розроблено календарні і поурочні плани профорієнтаційної роботи на уроках. Ними передбачено, з якими професіями обізнаватимуться учні в процесі вивчення певних тем програмного матеріалу різних дисциплін. Для прикладу наводимо скорочений план ознайомлення учнів з професіями на уроках в СШ № 111 (див. табл. 1).

Таблиця 1

№ п/п	Предмет	Тема	Професія	Клас	Дата	Відповідальний учитель
1	Ботаніка	Кукурудза, її будова і біологічні особливості	Тракторист-машиніст, ланковий механізованої ланки, оператор дощувальної установки, агроном	VI		
2	Зоологія	Ряд парнокопитних	Майстер машинного доїння, оператор по відгодівлі великої рогатої худоби, свиней, механізатор тваринницьких ферм, стригаль, зоотехнік, ветлікар	VII		

Продовження таблиці

№ п/п	Предмет	Тема	Професія	Клас	Дата	Відповідальний учитель
3	Анатомія і фізіологія людини, гігієна	Кровоносно-судинна система	Терапевт, хірург, лікар-педіатр, рентгенолог, фельдшер, медсестра			
	»	Нервова система	Психолог, невропатолог, психіатр, біофізик			
4	Загальна біологія	Селекція рослин, тварин і мікроорганізмів	Генетик, селекціонер, технік штучного осіменіння	IX		
5	Хімія	Кальцій і його сполуки	Оператор вапновипалювальних печей, оператор бетонорозчинного заводу, газозварник, штукатур	IX		
	»	Залізо	Прохідник, лаборант, який визначає якість руди, машиніст самохідного транспортно-навантажувального комплексу, машиніст очисних і прохідницьких машин, електрослюсар автоматичного устаткування	IX		
	»	Виробництво сталі	Горновий, сталевар, вальцювальник сортопрокатного стану, машиніст мостового електрокрана, машиніст-оператор, слюсар-ремонтник, машиніст вагона-ваг	IX		

№ п/п	Предмет	Тема	Професія	Клас	Дата	Відповідальний учитель
6	Хімія	Каучук	Вулканізаторник-пресувальник, складальник шин, каландроводій, електрослюсар контрольновимірювальних приладів і автоматики	X		
	»	Нафта, переробка нафти	Оператор видобування нафти, оператор нафтопереробного заводу, лаборант-колекторник	X		
	»	Сахароза	Механізатор сільського господарства, селекціонер, варильник цукру, апаратник, карамельник, кондитер	X		
	Фізика	Теплові двигуни	Машиніст компресора, механік	VII		
	»	Гігроскопічні прилади	Гідролог, метеоролог, агрометеоролог	X		
	»	Радіо	Радіоінженер, радіофізик, радіотехнік, радист, радіотехнолог	X		
	»	Фотоапарат, бінокль	Фотограф, фотокореспондент	X		
	»	Радіоелектроніка	Зв'язківець, монтер радіотелевізійної апаратури, оператор радіолінійного зв'язку, інженер-електрик	X		

№ п/п	Предмет	Тема	Професія	Клас	Дата	Відповідальний учитель
7	Математика	Побудова графіків	Картограф, геодезист	VI		
	»	Подібність фігур	Архітектор, понограф	VIII		
	»	Логарифми, показникова функція	Математик-програміст, астрофізик, геолог	X		
	»	Розв'язування задач на комбінацію тіл	Будівельник, скульптор, архітектор	X		
	»	Гармонічні коливання, побудова графіків	Маркшейдер, картограф, художник-графік	X		
8	Суспільствознавство	Право	Юрист, суддя, прокурор, референт, нотаріус, адвокат	X		
9	Українська література	«Поема про море» О. Довженка	Будівельник гідроелектростанції, бульдозерист, машиніст земснаряда, гідромеханік, виконроб, шофер, штукатур, муляр, тесляр, бетонник	X		
10	Трудове навчання	Обробка металів різанням	Слюсар, токар, фрезерувальник, газозварник, стругальник	VII		
11	Астрономія і т. д.	Будова сонячної системи	Астроном, космонавт, фізик	X		

У проведенні цієї роботи вчителів допомагають професіографічні картки, які виготовляє учитель-предметник і які зберігаються у навчальних кабінетах. Професіографічна картка має таку схему:

№ п/п	Клас	Тема	Професія або спеціальність	Зміст професійної діяльності (загальні відомості про професію, умови праці, психофізіологічні вимоги професії до працівника, шляхи підготовки спеціалістів тощо)

Ці картки дають можливість кожному вчителю систематично, в єдності з навчальним матеріалом проводити профорієнтаційну роботу з учнями. Матеріали карток поступово поповнюються, стають докладнішими.

Тепер учителі багатьох шкіл міста разом з представниками виробництв працюють над складанням професіограм спеціальностей, найбільш поширених і потрібних місту (металурги, гірники, будівельники, працівники транспорту, сфери обслуговування та ін.).

Досвід показує, що молодь до професійного самовизначення правильно підготовляють там, де є кваліфіковані кадри. Учитель повинен мати сучасні знання з економіки, соціології, медицини, анатомії та фізіології людини, глибоко знати структуру народного господарства, розподіл трудових ресурсів, психолого-педагогічні основи профорієнтації, зокрема бути досконало обізнаним з методикою добору профорієнтаційного матеріалу і вміти його використовувати в навчально-виховному процесі. Ще багато вчителів переобтяжують урок описом професій та характеристикою виробничих операцій, які органічно не поєднуються з основним змістом уроку. Безперечно, такий штучний, надуманий зв'язок з життям негативно позначається на виконуваних навчальній програмі та на якості знань учнів.

Як же забезпечується науково-методичне керівництво професійною орієнтацією?

Питання підготовки молоді до продуктивної праці почали регулярно обговорювати на засіданнях педа-

гогічних рад, партійних, профспілкових і комсомольських зборах. Вивчається і поширюється передовий досвід учителів з організації та проведення профорієнтації на масові робітничі професії. Цій роботі приділяється велика увага методичних об'єднань.

Важливою формою вдосконалювання профорієнтаційної роботи вчителя є семінари вчителів, присвячені вивченню проблем профорієнтації. У багатьох школах міста створено семінари, програма роботи яких розрахована на 1 рік із щомісячним проведенням занять. У роботі семінару беруть участь усі вчителі. З доповідями, рефератами, повідомленнями виступають члени профорієнтаційної комісії, соціологи, лікарі, представники підприємств, громадських організацій.

У СШ № 112 в 1975/76 н. р. на семінарі вчителів з проблем профорієнтаційної роботи було розглянуто такі питання:

1. Класики марксизму-ленізму про політехнічне навчання і зв'язок навчання з виробництвом.

2. В. І. Ленін про комуністичне ставлення до праці.

3. Наукові засади профорієнтації.

4. Основні завдання профорієнтаційної роботи в школі.

5. Економічні, соціальні, психологічні та педагогічні аспекти професійної орієнтації.

6. Урок — основна форма профорієнтаційної роботи.

7. Вивчення і облік індивідуальних здібностей учня на уроках під час проведення профорієнтаційної роботи.

8. Професійна орієнтація учнів у капіталістичних країнах.

Готуючись до занять, учителі стежать за новинками педагогічної літератури з даної проблеми, пишуть реферати, виступають з доповідями та повідомленнями, відвідують підприємства, зустрічаються з представниками різних професій.

Як свідчать самі вчителі, такі заняття допомагають їм глибше зрозуміти роль і місце вчителя у підготовці молоді до активної участі в комуністичному будівництві, удосконалювати методику трудового виховання і профорієнтаційної роботи.

Учителів міста глибоко схвилювало привітання Генерального секретаря ЦК КПРС товариша Л. І. Брежнєва юним костромичам, які виявили бажання працюва-

ти в сільському господарстві. Воно прямо стосується і випускників міських шкіл, зобов'язує педагогічні колективи міста переглянути арсенал засобів залучення молоді до життя трудових колективів, вести бойову пропаганду масових робітничих професій, допомагати учням проявляти свої здібності, вибирати собі діло до душі.

3. Міжшкільні навчально-виробничі комбінати — центри роботи з профорієнтації учнів

У постанові Ради Міністрів СРСР від 23 серпня 1974 р. № 662 «Про організацію міжшкільних навчально-виробничих комбінатів трудового навчання і професійної орієнтації учнів» визначені такі основні завдання міжшкільних навчально-виробничих комбінатів: «ознайомлення учнів з трудовими процесами і змістом праці робітників на підприємствах, здійснення професійної орієнтації учнів з метою підготовки їх до свідомого вибору професії, навчання учнів початкових навичок праці за обраною професією. Міжшкільні навчально-виробничі комбінати є центрами роботи з професійної орієнтації серед учнів і їх батьків у школах району»¹.

Виходячи із цих завдань, органи народної освіти при допомозі партійних і громадських організацій, за участю промислових та інших підприємств налагоджують роботу міжшкільних навчально-виробничих комбінатів Кривого Рога. У місті працює 2 таких комбінати. Певний досвід підготовки учнів IX—X класів до праці та вибору професії має комбінат Жовтневого району, який функціонує з 1975 року.

У процесі роботи навчально-виробничого комбінату реалізується два важливих завдання:

1. Розширення і поглиблення політехнічних знань та вмій. Ознайомлення з характером обраної професії — загальними відомостями про неї, організацією праці, основними виробничими операціями, санітарно-

¹ Трудовое обучение и воспитание учащихся. М., «Педагогика», 1975.

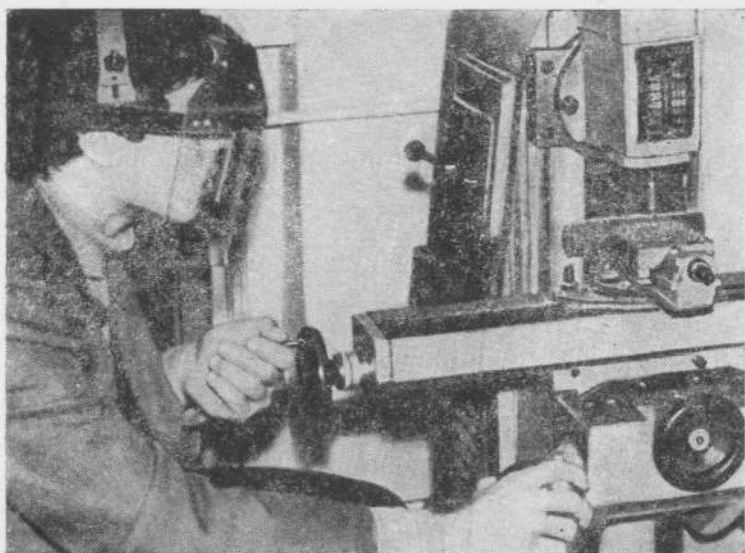

З характером і змістом професії зв'язківця знайомляться учні на заняттях в міжшкільному навчально-виробничому комбінаті Жовтневого району.

гігієнічними умовами, вимогами професії до людини, шляхами опанування професії.

2. Вироблення і закріплення трудових умінь та навичок за обраною професією. Участь у продуктивній праці, пов'язаній із змістом вибраної професії і передбаченій навчальною програмою.

У комбінаті учні набувають знань, початкових умінь та навичок за обраними професіями, що визначаються потребами виробничого оточення і наявною виробничою базою. Так, у зв'язку із збільшенням у десятій п'ятирічці промислово-виробничого персоналу в машинобудуванні, ремонтно-механічних службах, автомобільному транспорті міста, при комбінаті вивчають токарну, фрезерну, автослюсарну, електрослюсарну, столярну справу, технічне креслення. Широке впровадження естетики на підприємствах промисловості, будівництва, торгівлі, побуту сприяло підготовці учнів на комбінаті до роботи в галузі художнього оформлення і фотографії.

Фрезерну справу вивчають учні у фрезерному цеху міжшкільного навчально-виробничого комбінату Жовтневого району.

Всього охоплено навчанням у міжшкільному навчально-виробничому комбінаті до 3 тис. учнів, об'єднаних у 88 груп за 22 профілями.

Визначаючи профіль, за яким навчатиметься той чи інший учень, беруть до уваги насамперед його бажання, яке формується під впливом багатьох факторів. До остаточного рішення приходять після пильного психофізіологічного обстеження учня та поглибленого медичного огляду, який визначає придатність його до тієї чи іншої професії за станом здоров'я.

У перші місяці навчання раді бригадирів надається право переводити учнів з однієї групи в іншу, тобто змінювати профіль навчання.

Трудове навчання учнів здійснюється на теоретичних і практичних заняттях. На теоретичних заняттях учні засвоюють питання, які стосуються практичної діяльності спеціаліста певного профілю, використовуючи знання, набуті в школі під час вивчення основ наук. Наприклад, знання з фізики та математики застосо-

вуються під час вивчення електро- і радіотехнічних спеціальностей, фрезерної і токарної справ; з фізики і хімії під час вивчення фотосправи тощо. Якщо шкільна програма не охоплює всіх необхідних питань, на теоретичних заняттях у комбінаті цей матеріал розглядається глибше. На цих заняттях учнів вчать користуватися довідковою літературою, читати креслення, схеми, графіки, таблиці, самостійно здобувати нові знання. Для цього застосовуються різні дидактичні методи та засоби, які забезпечували б творчу активність учнів, сприяли розвиткові професійного інтересу.

На теоретичні заняття виділяється до 30% часу, відведеного на навчання у навчально-виробничому комбінаті. Решта часу йде на практичні заняття, на яких учні:

1) набувають трудових і професійних умінь та навичок, практичні результати мають обмежене практичне застосування або зовсім не використовуються;

2) виготовляють певні види продукції, що використовуються на внутрішньокмбінатські потреби;

3) беруть участь у роботі над виготовленням продукції на замовлення підприємств та установ міста.

Участь школярів у продуктивній праці має велике виховне значення, тому керівникам комбінатів і підприємств треба якомога ширше залучати учнів до продуктивної праці, зокрема збільшувати обсяг замовлень підприємств та організацій на виготовлення деталей, виробів з металу, деревини, тканин і здійснення монтажу приладів, устаткування; виготовляти сувеніри, іграшки, обладнання для підшефних дошкільних і позашкільних закладів, виготовляти і ремонтувати шкільні меблі, брати участь у будівництві та ремонті шкільних приміщень, майстерень, обладнанні лабораторій, класів та інших видах суспільно корисної праці.

Комбінат проводить виробничі екскурсії, маючи на увазі всебічне ознайомлення учнів з вибраними професіями і виробництвом. Під час екскурсій відбуваються зустрічі з робітниками, інженерно-технічними працівниками, керівниками служб та відомств. Учні з груп технічного креслення, побувавши, наприклад, у виробничому об'єднанні «Кривбасруда», зустрілися з начальником проектного відділу, який розповів про роботу відділу, про взаємодію окремих його груп, про роль відділу в системі всього об'єднання. У бесіді з конструк-

торами майбутні креслярі-копіювальники ознайомились з процесом виготовлення креслень-оригіналів, креслень-кальок, копій. Ця ж група побувала на Центральному рудоремонтному заводі у виробничих цехах відділу Головного конструктора. У механічному, інструментальному, модельному, ковальсько-пресовому цехах учні ознайомилися з продукцією цих цехів, з організацією роботи. Аналогічні екскурсії проводяться і з учнями інших профілів: автослюсарі були на заводі, де ремонтують дизельні автомобілі, електрослюсарі — на електрозаводі, токарі — на Ленінському рудоремонтному заводі, теслярі — в деревообробному цеху рудника ім. Фрунзе та ін.

Використовуючи досвід давно існуючих міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, зокрема Бауманського району м. Москви, при комбінаті Тернівського району м. Кривий Ріг організовано постійно діючі семінари, які діють спільно з методичним кабінетом райВНО.

1. Для керівників шкіл і підприємств з проблеми «Спільна робота школи і промислового підприємства з питань допомоги школярам у виборі професії».

2. Для вчителів-предметників з питання «Профорієнтація в процесі викладання основ наук».

3. Для класних керівників і керівників гуртків з проблеми «Психологічна підготовка учнів до праці, свідомого вибору професії».

4. Постійний консультпункт для допомоги батькам у питаннях вивчення, розвитку, перевірки нахилів, інтересів дітей.

Хоч ці семінари працюють порівняно недавно, проте зарекомендували вони себе важливими формами координації дій колективів шкіл і підприємств у питанні посилення роботи серед учнівської молоді з метою підготовки її до активної трудової діяльності на підприємствах Кривбасу.

Аналіз дефіциту кадрів масових робітничих професій, прогнозування потреби їх на найближчі 10 років у районі і в місті примусили переглянути стан профорієнтаційної роботи в районі. Виходячи з цього, в міжшкільний навчально-виробничий комбінат послано висококваліфікованих робітників і інженерно-технічних працівників для навчання та організації виробничої праці учнів, кращих педагогів, створено на комбінаті цехи,

стань між якими відповідає одному метру. З еталона було зроблено копії; дві з них — у нашій країні.

Пізніше, в IV класі, коли учні ознайомляться з поняттям географічного меридіана, можна відзначити, що коли земний меридіан поділити на 40 000 000 частин, то довжина однієї такої частини приблизно дорівнює одному метру.

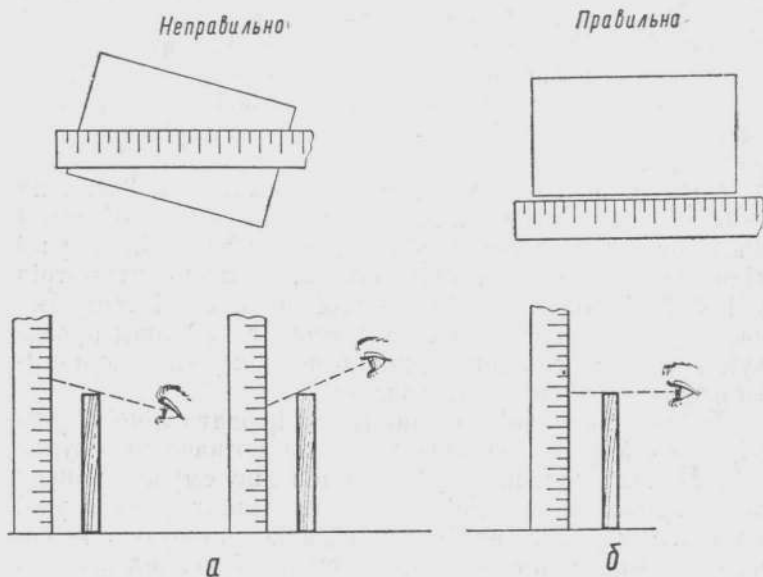
Слід показати в класі лінійку довжиною в 1 м, а на класній дошці накреслити відрізок прямої такої самої довжини. Розглядаючи різні масштабні лінійки, учні відповідають на запитання вчителя: скільки сантиметрів у 1 дм? У скільки разів 1 см більший від 1 мм? Яку частину дециметра становить 1 мм? і т. д. Учням пропонують скласти таблицю одиниць довжини чи використати настінну і записати її у зошит.

Після цього учні починають вимірювати лінійні розміри тіл. Учитель звертає увагу на позначення «нуль» на лінійках і пропонує виміряти довжину смужки паперу від нульової риски лінійки. На наступних уроках учні навчаються робити вимірювання, використовуючи за початок вимірювання будь-яку іншу поділку, зручну для даного випадку.

Завдання — виміряти довжину й ширину аркуша паперу із зошита — виконують усі учні. Однаковість завдання дає можливість швидко виявити помилки. Вимірювання виконує кожний учень окремо за допомогою масштабної лінійки або циркуля-вимірника й лінійки. Результати вимірювань учні записують у міліметрах. Під час роботи учитель пояснює, яких правил слід дотримуватися, зокрема, звертає увагу на правильність положення лінійки щодо кінців вимірюваного предмета, положення ока при відліку поділок (не робити помилок на паралакс (мал. 17)).

Уже в III класі доцільно обговорити питання про точність вимірювань. Учням слід роз'яснити, що при вимірюванні сантиметровою стрічкою довжину предмета визначають з точністю до одного сантиметра (на око можна виміряти з точністю і до 0,5 см), вимірюючи ж лінійкою, поділеною на міліметри, довжину можна виміряти з точністю до одного міліметра.

Важливий наступний етап — виконання вправ із складеними іменованими числами. Складені іменовані числа записують так. На місці відсутніх одиниць тих чи інших

Мал. 17.

розрядів ставлять нулі. Наприклад, 5 м 2 см слід записати: 5 м 02 см; 1 км 23 м — 1 км 023 м. Слід пояснити, що в записі 5 м 02 см немає десятків сантиметрів, їх заміняє нуль; у числі 1 км 023 м немає сотень метрів. Потім учитель пропонує учням виміряти довжину стола чи парти і результати записати як складене іменоване число, виражене через дециметри й сантиметри.

Доцільно подати вправи (фізичний диктант) на запис складених іменованих чисел. Наприклад, 5 км 135 м, 3 км 002 м, 7 км 300 м, 2 м 054 мм, 1 м 500 мм, 6 дм 03 мм, 10 м 06 см, які учні записують в зошит під диктовку вчителя. Аналогічно вивчається матеріал про прості іменовані числа та розв'язуються вправи на заміну складених іменованих чисел простими. Потім виконуються вправи на заміну простих іменованих чисел складеними. Як приклад учні записують: $2808 \text{ см} = 28 \text{ м } 08 \text{ см}$.

Заслуговує на увагу практика вимірювання на око. Для цього вчитель на класній дошці креслить відрізок

і пропонує учням на око визначити його довжину. Око-мірну оцінку доцільно практикувати під час екскурсій у природу, щоб визначити розміри тіл та певні відстані.

Вдома учні також повинні визначити на око розміри різних предметів з наступною перевіркою вимірювальним приладом. Лише багаторазове тренування допоможе учням орієнтовно визначати розміри тіл з достатньою точністю. Цікавим для учнів буде домашнє завдання — визначити товщину одного листка книги. Після обговорення можливих варіантів виконання цього завдання учні усвідомлюють, що треба виміряти товщину всієї книжки (без обкладинок) та підрахувати кількість сторінок. Можливе і друге завдання — визначити довжину свого кроку. Можна рекомендувати відміряти відстань у 10 м і кілька разів (для більшої точності) виміряти, скільки кроків може вкластися у цю відстань. На підставі здобутих даних визначають довжину кроку.

В процесі вивчення теми учні набувають навичок у вимірюванні довжини за допомогою лінійки, розділеної на міліметри, рулетки, сантиметрової стрічки та циркуля-вимірника.

Заздалегідь слід подбати, щоб кожний учень мав масштабну лінійку й циркуль-вимірник. Для виконання практичних робіт необхідно мати кілька рулеток, сантиметрових стрічок, терези з важками. Все це можна позичити у фізичному кабінеті школи.

Вивчення матеріалу «Міри маси» можна також почати з повторення відомих учням одиниць (грам, кілограм) та співвідношення між ними. У клас треба принести кілограмову гирю і набір важків від терезів. Безпосереднє зіставлення 1 кг і 1 г сприймається з великим інтересом і створює в учнів реальні уявлення про вказані одиниці маси.

Доцільно повідомити, що першу кілограмову гирю було виготовлено при встановленні метричної системи мір. Вона також зберігається в Міжнародному бюро мір та ваги. Копія з цього кілограма є і у нашій країні. Вона зберігається в Ленінграді.

Під час вивчення мір маси учні вчатьс я зважувати на важільних терезах різних видів.

Слід пригадати різні види терезів (медичні, десяткові, торговельні, аптекарські тощо) і ознайомити учнів з терезами, які є на уроці.

Міри маси та кількісні співвідношення між окремими одиницями учні записують у свої зошити, а потім виконують вправи на запис простих і складених іменованих чисел, що виражають масу тіл. Знову ж, як при записі складених іменованих чисел, що виражають довжину, використовують більш раціональну форму запису (пишуть нуль на місці відсутніх одиниць тих чи інших розрядів).

Нагадаємо, що в фізиці існують два зовсім різних поняття — вага і маса. Вага—це певна сила. Про причину, що її зумовлює (притягання тіл до Землі) вже говорилося у зв'язку з доказом існування ваги твердих тіл (стор. 10). Маса характеризує інертність тіл. Усім відомо, наприклад, що порожній вагон за однакових інших умов скоріше набуде певної швидкості, ніж навантажений вагон, оскільки маса останнього більша.

Маса і вага тіла пов'язані між собою. Для тіл, нерухомих відносно поверхні Землі, або для тих, що рухаються рівномірно і прямолінійно, математично ця залежність має такий вигляд: $P=mg$, де P — вага тіла, m — його маса, g — прискорення вільного падіння ($g=9,8$ м/сек²). Саме така точна пропорційність між масою і вагою тіл зумовила ототожнюваність цих двох понять.

У звичайних земних умовах тіла, рівні за вагою, мають однакові маси. Під час зважування на важільних терезах визначаємо масу, яка є сталою величиною для даного тіла, де б воно не знаходилося (на Землі, іншій планеті або в польоті на космічному кораблі), в той час як вага його змінюється, зокрема може настати невагомість.

Певні зміни щодо вивчення понять ваги, маси та одиниць вимірювання цих величин внесено в шкільні програми і підручники. Тому такий вираз, як «овочі важать 5 кг», краще замінити так: «маса овочів 5 кг», оскільки 5 кг — це числове значення маси овочів у відповідних одиницях маси.

Учням молодших класів не треба докладно розкривати поняття маси, але вони повинні знати, як практично можна визначити масу тіла та які одиниці вимірювання маси.

Окремий урок необхідно виділити на набуття навичок зважування. Для виконання практичних робіт слід

використати шкільні лабораторні терези. Зважування виконується з точністю до 1 г. Із самим процесом зважування учні знайомилися у II класі. Тепер це питання повторюється і дещо поглиблюється. Так, перед зважуванням учні мають переконатися, що терези зрівноважені. Якщо ж ні, то на легшу шальку кладуть клаптики паперу чи картону — поки не настане рівновага. Неухильно треба домагатися, щоб важки були або в футлярі або ж на шальці терезів і щоб дрібні важки учні брали тільки пінцетом. Для того щоб учні краще уявляли собі масу в 1 г, 3 г, 5 г, доцільно використовувати мідні монети, пам'ятаючи, що маса монети в 1 копіюку відповідає 1 г, маса монети в 3 копійки — 3 г, а в 5 копійок — 5 г.

Програма передбачає ознайомлення учнів з мірами часу: рік, місяць, доба, година, хвилина, а також набуття навичок вимірювання часу за годинником. Це фактично той «сухий залишок» (термін запозичено у хіміків) фундаментального поняття часу, яким широко користуються природничі науки і все людство.

Час людина співвідносить з тривалістю певних явищ чи подій, здебільшого періодичних за характером. Цю матеріальну основу часу треба розкрити учням, але збити це на конкретних прикладах. Один з них — відомі з давніх часів пісочні годинники. Витікання піску через вузький канал всередині скляної посудини відбувається завжди однаково, скільки б раз ми це не робили. Тривалість цього процесу можна використати для вимірювання часу. Але застосування такої міри часу незручне. Такий «годинник» не діятиме в космосі (адже в невагомості всі піщинки «плаватимуть»), крім того такий годинник не достатньо точний.

Обертання Землі навколо своєї осі довгий час було основною одиницею часу — добою. Це час між двома наступними сходами Сонця (чи його заходами), з ним інтуїтивно знайомі учні з раннього дитинства. День і ніч становлять добу. Починається вона опівночі в нуль годин.

Рік — це час, протягом якого Земля робить повний оберт навколо Сонця. Таку одиницю часу учням уявити важко, тому вчитель повинен пояснити, що рік — це, наприклад, час між двома днями народження людини, час між двома новорічними святами тощо. Рік має чоти-

ри пори, тому можна сказати, що рік — це проміжок часу, наприклад, від однієї весни до наступної.

Одиницю часу — місяць пов'язують з часом обертання Місяця навколо Землі. Окремий місяць — не дуже визначена міра часу. Так, лютий має то 28, то 29 днів, деякі місяці 30, інші — 31 день.

Одиниці, менші за добу, — година і хвилина. Першу з них пов'язуємо з добою. Доба має завжди 24 години. Урок і перерва — це приблизно година. Хвилина — невеликий проміжок часу, але з 60 хвилин набігає година, з 24 годин — доба, потім місяць, рік. Записуємо таблицю мір часу та навчаємо визначати час за годинником.

Для закріплення матеріалу доцільно запропонувати учням в класі чи вдома виконати практичну роботу на визначення тривалості певного процесу, який можна зробити періодичним, наприклад, визначити час витікання води з металевої посудини, в дні якої є отвір, час пересипання піску з верхньої частини пісочного годинника в нижню, час закипання холодної води в чайнику, поставленому на один і той самий палик тощо.

Далі відповідно до матеріалу підручника з математики пропонуємо практичні вправи з використанням одиниць часу.

Свідоме сприйняття одиниць часу, часових інтервалів та оперування ними досягається краще, якщо вчитель використає відомості, одержані учнями в процесі спостережень в природі.

Швидкість руху. Для того щоб учні свідомо розв'язували задачі на рух, вони повинні добре розуміти, що означає швидкість руху. Деякі вчителі вважають, що поняття швидкості само собою зрозуміле і недостатньо розкривають його смислове значення. Тоді учні намагаються механічно запам'ятати численні випадки і способи розв'язування задач на рух, що не відповідає меті навчання і не розкриває фізичної суті залежності між окремими величинами, які характеризують рух (швидкість, пройдений шлях, час руху).

Щоб з'ясувати, що означає вираз «швидкість руху», корисно розглянути з учнями приклади руху тіл з різною швидкістю. По вулиці їде велосипедист і їде людина. «Чим різняться ці рухи?» — запитує вчитель. Думка учнів скеровується на те, що велосипедист рухається швидше за людину. Пропонується навести приклади

рухів, швидших за рух велосипедиста (рух автомашини, літака, штучного супутника Землі), і приклади рухів, повільніших за рух людини (рух мурашки, черепахи тощо). Щоб продемонструвати рухи з різною швидкістю, слід використати візок (або іграшковий автомобіль) і за допомогою прив'язаного до нього шнура спочатку повільно рухати його по поверхні стола, а потім швидше. Підкреслюємо, що в другому випадку візок за той самий час (його відмічають ударами метронома або за секундною стрілкою годинника) пройде більшу відстань. У цьому разі кажуть, що візок мав більшу швидкість. Отже, швидкість можна характеризувати відстанню, яку проходить тіло за одиницю часу. Отже, якщо тіло проходить за одиницю часу більшу відстань, це означатиме, що воно рухається з більшою швидкістю.

Як підрахувати швидкість? Таку наступну проблему мають розв'язати учні. Учні висловлюють свої думки, а потім учитель підводить всіх до висновку, що необхідно визначити пройденому тілом відстань і час його руху, а потім першу величину поділити на другу.

Після цього з учнями з'ясовують зміст виразів подібних до таких.

Автомашина рухається з швидкістю 60 км/год . Що це означає? Учні повинні добре усвідомити, що в цьому разі щогодини автомашина проходить 60 км .

Людина кожної секунди проходить 2 м . Яка швидкість людини? (2 м за секунду).

У III класі з учнями слід розв'язувати найпростіші задачі на функціональну залежність між швидкістю руху, часом і відстанню, яку пройдено. У процесі розв'язування задач з'ясовується, які величини відомі з умови задачі, яка величина є шуканою, в якому зв'язку вона знаходиться з відомими. Звертають увагу на форму запису. Якщо, наприклад, пройдено відстань становить 200 км , а час руху 5 год , то розв'язування задачі записується так: $200:5=40$ (км за годину). Взаємозв'язок між швидкістю руху, часом і пройденою відстанню учні краще сприймають саме під час розв'язування задач на знаходження відстані, яку пройшло тіло, і часу руху. Поступово задачі ускладнюються. До задач з підвищеною трудністю (III—IV чверть) відносяться задачі на зустрічний рух.